

1968- LA PROVÍNCIA NÚMERO 53 : SAHARA ESPANYOL

Un relat de: [Joan Anton Feixas Colomer](#)

Nota: Les línies que segueixen foren escrites a l'any 1968 cap al final del període militar obligatori de l'autor , que com molts altres catalans, voluntàriament o obligats , ens van desplaçar a un territori del qual encara ara es discuteix als seus pobladors la seva propietat.

1968 LA PROVÍNCIA NÚMERO 53 : SAHARA ESPANYOL

Quan un perfum s'escampa per l'aire... immediatament pensem en el més o menys agradable que ens resulta, en la seva procedència; fins i tot potser ens porta reminiscències de fets viscuts en temps passats.

Quan unes paraules són pronunciades... l'efecte per elles produït depèn de qui les ha escoltat.

Quan una imatge és captada per l'ull de qualsevol mortal... potser és el punt de partida pel desenvolupament de tot un món intern, o potser no signifiqui res...

Tot això són coses obvies, haurà pensat vostè, estimat lector, però són el meu punt de sortida per fer-li una pregunta: Què significa per a vostè les paraules "Desert de Sahara"?

La resposta a aquesta qüestió seria, sens dubte, molt diferent segons la persona que la contesti, però vaig a fer-la meva i a contestar-la com si mai hagués trepitjat el desert.

En la meva imaginació el veia com quelcom irreal i llunyà, amb arena per tot arreu; sense vegetació i sí una calor gran que, degut a la manca d'aigua, matava el pobre caminant que es perdia en les seves arenes.

Com quelcom àrid i inhòspit.

Com quelcom buit i sense bellesa.

Ara, després que el desert, i concretament el Sàhara Espanyol o Riu d'Or, m'ha acollit, vull fer-li justícia: Vull cantar els seus dies d'etern sol; les seves nits de brillants estels.

Per tal de fer-ho, necessito tornar enrere i començar aquest escrit com si ara s'iniciés el viatge. Vull intentar reviure sensacions que dubto la meua ploma sigui prou destre per a reflectir-les.

El principi d'aquest viatge per la Zona Nord del Sàhara Espanyol ha estat la seva capital: Aaiún, que significa "ulls o deus" en el dialecte Hassània. Aquesta petita, però bella ciutat de 15.000 habitants, acull gent de races molt diverses: els nadius, membres de diferents tribus i a les seves corresponents fraccions. Blancs vinguts de totes les regions de la península i, sobretot, gent de les Illes Canàries, tan properes.

Aaiún esdevé dia a dia una capital pròspera, on els nadius nòmades s'hi estableixen per la puixança comercial i les possibilitats d'un treball ben pagat en comparació amb els guanys que poden treure de vendre objectes artesanals o fent de criats per gent més benestant.

En les boniques postes de sol de qualsevol crepuscle es pot veure retallat contra el cel un edifici de l'estil més modern al costat d'un altre de net estil àrab. Aaiún és una ciutat de contrastes. Un passeig pel Soco Nou pot donar la sensació de trobar-se un en qualsevulla població europea. Bars i tendes s'alternen en ocupar les façanes; però si es va al Soco vell, l'abundant presència de nadius ja indica que un es troba en ple barri musulmà. Situat en el marge esquerre del riu Saguia El Hamra, a 23 km. de la platja, Aaiún és el centre comercial, administratiu i governatiu de la província. Importants instal·lacions escolars i sanitàries vetllen per la seva gent. Al mig de la ciutat i en una plaça plena de vegetació, cosa entranya en aquestes terres, s'alça el modern edifici de la Missió Catòlica de Sant Francesc d'Assís.

Tornant als contrastes que abans esmentava, no és difícil contemplar com les portes del temple s'obren als fidels que van a la missa vespertina mentre en els voltants els nadius besen el terra i resen a Alah. Un gran sentiment religiós els anima i són fidels complidors de la llei religiosa, la musulmana, de ritus Ortodox Malquita. Sempre que poden fan l'oració amb comú amb els demés homes del "frig", que és una agrupació d'estatges o "jaimas". Alguns d'ells són supersticiosos i creuen en bruixes i vampirs, als que diuen " Sal-lala". Tenen veritable por a les hienes.

Parlem aquí una mica sobre la població nadiua. La seva raça i el seu passat.

En l'actualitat poblen la província de Sàhara uns 33.000 habitants. Essent l'extensió del territori la meitat més o menys de la peninsular, ens resulta una mitja molt pobre d'habitants per quilòmetre quadrat. Índex que ens mostra a les clares l'aridesa d'aquesta terra.

Segons Mohamed El Mamun, home de prestigi intel·lectual en el Sàhara en l'any 450 de la Hégira, el fundador de Marraquech i Singetti, cosí i antecessor del almoràvit Yusuf Ben Taxfin, va portar gran quantitat d'àrabs i berebers al Magreb i va declarar la guerra al Sudan, convertint-los a l'Islam i dividint-los en tres grups:

El 1er.-El dels àrabs millors, que eren els lluitadors.

El 2on.-El dels Zuaia, dedicats a la saviesa.

El 3er.- El dels Berebers, dedicats al pasturatge.

Als dos primers se'ls devia honrar. Els últims només serien tributaris. Després s'organitzaren en "kàbiles".

Aquestes eren: els Tekna, els Ulad, els Ulad Delim, els Ulad Suij, els Skarna i els Guerra. Els que tenen més dret a dir-se àrabs són els Ulad Delim.

Els Tekna es subdivideixen en tres grans grups. Entre ells, el de Ait Ymel i el AitBel-la, enemics entre sí des de molt antic.

En el nostre territori es troben alguns membres dels Ait Ymel. Són els Ait Lah-sen, Izarguien, Ait Musa i Ait Iaggut. Tots ells parlen un dialecte àrab denominat Hassània, doncs els seus introductors foren descendents de Hasan Ben Abi Taleb, parent d'Alí, el gendre de Mahoma. Moltes kàbiles diuen que són descendents de Mahoma, però no correspon a la realitat.

Les jerarquies que caracteritzen a les kàbiles són: guerrers, dominadors, savis, sants, tributaris o dependents dels poderosos. Cada kàbila té dret propi, que varia segons la seva categoria.

La Llei musulmana, que és religiosa, civil i criminal, rep el nom de "Seria" i la justícia de "Sra".

Independent de les divisions que he anomenat, hi ha en el Sàhara espanyol dues castes diferents: Una, la dels Malemín, que nosaltres, els espanyols peninsulars, els diem "majarreros". Són els artesans del desert, (argenters, talabarders, etc... i les seves dones treballen el cuir i la llana. El malemí és el ser més inferior de l'escala social. L'altre casta és la dels Iggauen, és a dir, la dels bards que, procedents de Mauritània, es dediquen a compondre poesies i cançons que ofereixen al ric que pot pagar aquest luxe.

Però els individus més menyspreats dintre la societat saharauí són els negres. Per inferior que sigui el saharauí o la seva casta, pot tenir negres als que utilitza pels treballs durs. Jo mateix he vist dir amb admiració a un nadiu: "És molt ric, té molts negres", parlant d'un altre nadiu.

Dintre el Sàhara espanyol, els descendents de la família Ergueibat són els més nombrosos. Es diu d'ells que en l'any 1503 arribà a la regió del Draa, Sid Ahmed Ergueib, un xerif pietós amb el propòsit de fer que la gent fora més religiosa. Aviat ho aconseguí i els seus deixebles estaven entre el Draa i Saguia El Hamra. Va casar-se amb una dona de la tribu Sel-lam, de llinatge àrab. Va tenir tres fills, que també es van casar, i fou amb els deu nets que es formaren les distintes fraccions dels Ergueibat: La Suaad, Ulad Dued, Ulad Musa, Ulad Sej i Ulad Taleb. Totes aquestes fraccions s'expandiren pel territori i en l'actualitat queden els Ergueibat Es Sahei i els Ergueibat Es Surg, que a la vegada estan dividits en cinc fraccions els primers i en tres els últims.

El saharauí va vestit amb una ampla camisa fins els peus de cotó blanc sense mànigues i, a sobre, porta una túnica blava. Es tapa el cap amb un gran turbant, que deixa els ulls destapats tan sols. El vestit de les dones és quelcom semblant, però s'adornen amb molts braçalets de plata als canells, i les casades en porten un al turmell. El vestuari, de totes formes, no és el mateix en totes les tribus, encara que predomina el color blau en les túniques, pel que s'ha donat el nom de "Homes blaus del desert" a molts saharauis.

Les dones s'adornen amb moltes joies, algunes d'elles de plata i, generalment, de molts colors. Seguint l'estil àrab n'hi ha que porten argolles als canells que són sempre de plata.

Així com els catòlics porten medalles o escapularis penjant del coll, els nadius porten una mena de caixeta o bossa de cuir o pell on a l'interior hi ha escrita una frase o una sentència d'algun santó o "morabito".

La població d'Aaiún, que com he dit abans està situada en el marge esquerre de Saguia El Hamra, penja pràcticament sobre d'aquesta fonda depressió que és el riu de caràcter intermitent. Això fa pensar en un passat humit d'aquestes terres.

El fons d'aquest i altres rius, i de les "Sebjas", que són depressions semblants a llacs buits, és argilós i encatifat de sal.

Igualment confirma el fet d'un passat diferent alguns indicis trobats en les cadenes de dunes i, en el mateix Sàhara meridional, es troben formacions de laterites en llocs on la manca d'aigua fa impossible tota descomposició química en l'actualitat. Segueix confirmant el fet l'abundància d'aigües subterrànies en comparació amb les precipitacions que es donen en l'actualitat.

Per altre part, els descobriments prehistòrics han donat proves irrefutables d'un passat climatològic completament diferent de l'actual. Les pintures rupestres de Tassili mostren una fauna d'elefants, girafes, rinoceronts i altres animals.

Es suposa, amb assenyat criteri, que les èpoques de major pluviositat foren en els períodes prehistòrics del Paleolític i del Neolític.

Ara, al travessar Saguia El Hamra, petites ones d'aigua colpegen en el nostre vehicle i una extensa faixa d'aigua ens rodeja. Per una atenció d'aquest clima tan variable, ha plogut fortament en les zones de l'interior i el riu, que portava tres anys sec, baixa completament ple amb una amplada mitja d'aigua d'uns 500 metres i una alçada mitja de 1,30 metres.

L'aspecte d'aquesta gran massa d'aigua és meravellós, amb les seves palmeres sortint solitàries en mig de la cursa; les irisacions que fa amb la llum, amb el seu onatge suau. És un espectacle insòlit, digne de veure's per la seva bellesa i el seu parc repetir-se.

Aaiún es reflexa en les aigües.

Havent travessat el riu ens endinsem en el propi desert. Al front, i ja per a molts quilòmetres, la línia de l'horitzó serà l'únic límit per a la nostra mirada.

La meta per aquest dia és un poble que es diu Daora. Es troba situat a 40 km. de la capital, en direcció nord-est. El camí fins a aquesta població és monòton, ja que la vegetació, molt pobre, està formada solament de cactus raquítics i arbusts de poca alçada. Només una vegada durant el viatge vaig veure en la llunyania una extensa

taca molt espessa formada per arbusts d'alçada semblant als arbres.

Estenent la mirada, dona la impressió que tots aquests arbusts i cactus han sigut plantats per la mà de l'home, ja que estan convenientment distribuïts i apareixen aquí i allà formant un terra que sembla esquitxat regularment. Daora és un petit poble on grups de "jaimas" formen un ample cercle al voltant d'un destacament militar.

La "Jaima" és l'estatge familiar dels nadius nòmades. Quan un home es casa, la seva primera compra és la "jaima". Està feta de varies tires de teixit de pèl de camell, de cabra o senzillament de roba gruixuda. Són les dones les que en un rústec teler fan els teixits. Les tires per a la construcció d'una "jaima" són tradicionalment set i s'anomenen "Flich". Es munten orientades al migdia, sostingudes per pals. Dintre i a terra hi posen catifes d'espert, jonc o llana en alguns casos. Els utensilis domèstics, que són pocs donada la seva vida nòmada, els posen en el "Assaudar" o bossa de pell de camell. Bosses i parament són pintats de vius colors i amb bonics dibuixos.

Especial interès tenen els útils de servir el te. Per pobre que sigui la família, no hi falten mai. Amb el Te obsequien sempre al visitant. Ells mateixos el prenen diverses vegades cada dia i en grans quantitats. En l'actualitat moltes famílies tenen plates, tetes, gots..., en fi, tot el joc de te profusament decorat i, en les més riques, arriba a ser d'argent. Vull significar amb això la importància gran que li donen a aquest acte de prendre el Te.

Per a fer el menjar tenen plates i recipients de fusta, i la carn la rosteixen directament sobre les brases.

És freqüent trobar al voltant de les "jaimas" cabres que pasturen, però el que em va deixar parat són les coses que menjaven. És normal que una cabra mengi herba, però pel que es veu, on no n'hi ha mengent draps, sabates velles, papers i tota mena d'objectes. I no fou un miratge.

Quasi totes les famílies tenen de la seva propietat camells africans o dromedaris, ja que tenen una sola gepa. Els utilitzen per al transport i quan se'ls sacrifica s'aprofita la carn, la pell i el pèl. Cada propietari coneix els seus camells per algunes característiques i per les empremtes que deixa. "Conten d'un amo de camells en nombre de 40 que, havent extraviat un d'ells, el cercà un dia sencer pels voltants de la seva "jaima". No trobant-lo, buscà les seves empremtes i les va seguir fins al pou on anava a abeurar el seu ramat i els dels altres. Allí observà més detingudament i localitzà les empremtes del seu camell. Les seguí de nou, trigant molt ja que hi anaven mil camells a abeurar diàriament, però als quatre dies tornà a la seva "gemia" amb el seu camell". (Galó Bullon).

El preu d'un camell varia segons les seves particularitats. A vegades es fa servir per pagar l'estipulat al concertar un casament, encara que actualment els diners espanyols formen part principal de les transaccions entre nadius.

A Daora s'hi troba una mansió quasi derruïda, però que s'hi noten en ella les característiques de l'estil àrab encara, i a la que li diuen la "Casa del Comte". M'explicaren que en ella vivia un adinerat senyor erigit en propietari d'aquelles terres i que tenia grans ramats de camells. Els nadius no saberen dir-me que fou d'aquell senyor. Només que va desaparèixer.

Daora fou la meua primera nit al desert.

L'obscuritat cau ràpidament sobre la groga terra. El sol, en la seva posta, ofereix un espectacle meravellós amb les agudes puntes de les "jaimas" a contrallum, emergint del seu interior lleus columnes de fum, prova d'una intensa vida familiar.

El silenci a les nits és complert. Quasi fan mal les orelles en el seu esforç per trobar quelcom que les afecti.

També és xocant la diferència de temperatures entre el dia i la nit. Mentre llueix el sol, la calor és aclaparador, d'una sequedat total; però amb les primeres ombres de la nit ja es nota un descens gran de la temperatura i la humitat augmenta ràpidament a mida que avança la nit. Es nota perfectament en els arbusts que comencen a brillar com si tingueren diminutes perles quan se'ls enfoca amb una llum.

Sorpren també en la nit desèrtica una absència total de boires, encara que pel dia hagi estat ennuvolat. Les estrelles surten en gran quantitat i dona la impressió que mai com llavors n'hi havia tantes i tan brillants.

Al matí següent una espessa boira baixa ens embolcallava. Aquest també és un fenomen que es repeteix a diari i del que els nadius se'n aprofiten per obtenir aigua per beure. Al anar a dormir deixen al ras una pell quadrada sostinguda per pals a les quatre puntes i amb una pedra al mig, de manera que formi una piràmide invertida. La condensació de la boira sobre la pell deixa sempre una mica d'aigua al fons.

Tornarem als vehicles per tal d'anar a un altre poble denominat Hagunia, distant uns 50 km. en direcció nord, és a dir, cap a la frontera amb El Marroc. La velocitat que portàvem era molt poca, donat que la boira baixa, de tan espessa, entelava els vidres del vehicle, essent impossible la seva neteja per les escombretes del cotxe, ja que barrejava l'aigua amb la pols de la pista fent una pasta. L'única solució era parar de tant en tant per netejar-los a mà.

Cap a les 10 del matí, el sol començà a foradar l'espessa boira. Llavors, a un costat de la pista on els arbusts havien crescut bastant, notàrem la presència d'un campament. Ens atansàrem al mateix i vàrem poder conversar amb uns nadius viatgers que, després de descansar durant la nit, anaven a emprendre la marxa de nou. En aquell moment preparaven el desdèjuni en el que no podia faltar el té habitual. Fòrem rebuts amb grans mostres d'hospitalitat i acceptàrem el te que ens oferien després d'acomplir amb el ritual de munyir una cabra per part de la dona del cap, oferir-la primer a ell que en va veure un glop i passant-la a nosaltres que vàrem repetir l'acció de beure directament de la palangana utilitzada per contenir la llet acabada d'extreure del animal.

Emprenguérem de nou la marxa. El sol havia acabat per vèncer a la boira i altre vegada la vasta extensió d'una terra sense accidents orogràfics s'oferia a les nostres mirades.

És veritat que el desert és àrid, inhòspit, pobre, monòton, però m'envai una sensació de que em posseïa i de que m'anul·lava. Podia ser qualsevol cosa però mai deixar indiferent.

És freqüent trobar ramats de camells pasturant indolents. Al nostre pas aixequen el cap i ens miren immutables. A vegades veiem al pastor, però en la majoria no. Sembla com si no tingueren amo, encara que he observat en alguns d'ells que porten lligades entre sí les potes davanteres.

No és gens estrany trobar llocs on l'aigua quasi aflora a nivell de terra, però el guia ens digué que era salada. En principi s'assegurava que ho era perquè abans aquestes terres estaven ocupades pel mar, però el cert és que la salinitat ve de continus rentats que han sofert aquests terrenys al cap de molts anys i quines corrents no han tingut sortida a l'exterior.

Em sorprengué trobar al costat del camí un tros de terra amb evidents senyals d'haver estat remoguda. Al preguntar al guia per tal motiu, digué que segurament aquell tros de terra havia estat cobert per aigua de pluja i s'aprofità per sembrar-hi civada. A aquests horts d'us temporal i tan escassos se'ls anomena "graaras".

Continuant cap a Hagunia arribarem a la primera cadena de dunes. És corrent pensar en arena i dunes quan es parla del Sàhara, però el cert és que solament dos grans cadenes d'elles creuen el Sàhara espanyol de Nord a Sud. La seva amplada varia de 8 a 10 quilòmetres. La més gran comença a la costa de Tarfaya, en el mateix Cap Juby. L'altra comença a Port Cansat. Se'ls diu "arenas viatgeres" per l'acció persistent de l'Alisi que les empeny constantment cap al Sud.

En moltes parts formen agrupacions de bonica coloració i forma. Algunes d'elles prenen la forma de mitja lluna amb les banyes apuntant al Sud. Això representa un sistema d'orientació infal·lible.

A les dunes que ja tenen certa mida se les diu "Médanos".

Poso aquí unes línies del llibre "Sàhara Español" de Hernández Pacheco:

"Els "médanos" petits i grans i les acumulacions de "médano" presenten una coloració uniforme de lleuger matis bru, semblant al dels munts de blat ros de les eres, i tonalitats de mel. Superfícies d'aspecte suau, semblen de seda i presenten netedat impol·luta. Les línies superficials i formes de les "barkhanes" són de gran elegància que no es dona sinó en les construccions de la Naturalesa. Elegància i bellesa, tan en el ondulat de la superfície com en la harmònica curva de l'aresta de la cresta en la que el vent desprèn una lleu boirina d'arenas en vol que, vist a contrallum, es presenta com un nimbe daurat.

Encertades paraules aquestes que són fidel reflex de la natural bellesa de les dunes, "Médanos" o "Barkhanas", com se les pot anomenar.

Al arribar a les primeres dunes s'imposà la consulta al guia nadiu, per tal de decidir el camí a seguir. Fins aquell moment fou fàcil trobar la ruta, ja per les empremtes d'altres viatgers,

ja pel mapa que portàvem; però el laberint de camins que creuen les dunes despista de tal manera, que solament un bon coneixedor del terreny pot decidir per on endinsar-se sense acabar tancat en un carrer sense sortida.

La perícia del conductor serveix de molt en aquests casos, ja que moltes vegades s'ha de creuar per entre dues dunes separades entre sí per una capa d'arena de poca gruixària, però capaç de detenir la marxa del vehicle al patinar les rodes.

És un espectacle realment de faula el creuar una cadena de dunes amb la varietat de tonalitats que van presentant segons la forma de rebre la llum del sol. És quelcom que resta gravat per l'exòtica i grandiosa bellesa. Hagunia és un petit poble que s'escampa per un marge de Saguia El Hamra. Aquí i allà les "Jaimas" s'estenen per la llisa monotonia del desert, arribant fins la mateixa vora del fons "Uad".

F. Hernández Pacheco escriu a propòsit: "El gran accident de Saguia El Hamra, tallant en fonda i ampla rasa els amplis camps del desert, impressiona tan fonament l'ànim, que no és fàcil oblidar l'emoció sentida al contemplar per primera vegada el sintètic i grandios panorama."

És una estampa inoblidable la parsimoniosa manera de pasturar dels camells en el fons del riu, empetitits per la distància.

Aquí, protegits del fort sol saharià per la vella muralla d'un fort espanyol abandonat, vaig trobar uns nadius jugant a les "Dames de Quaranta". Ja al Aaiún havia sentit parlar d'aquest antic joc saharai: impassibles, sense pronunciar paraula, jugaven ràpidament, de semblant manera al europeu "Joc de Dames". No podia faltar, per descomptat, la tetera amb el foc sempre encès. Això em fa observar que si la quantitat de te que prenen diàriament és gran, la quantitat d'aliments és poca, és a dir, es pot assegurar sense por que el saharai es manté molt frugalment, cosa que es manifesta en el seu aspecte físic, doncs és molt rar trobar homes grassos. Quasi tots són prims i de talla superior a l'espanyol peninsular mig.

Aquestes famílies nòmades que viuen en "Jaimas" són, per regla general, molt hospitalàries. Ens invitaren a una d'elles, on fórem rebuts amb grans mostres de cortesia per part del pare, autoritat indiscutible de la família.

Asseguts en les bigarrades catifes de jonc i llana, intercanviàrem salutacions per mitjà del guia nadiu, doncs si bé la majoria d'ells parlen perfectament la llengua castellana, aquesta vegada al pare li resultava difícil, segurament per la llarga permanència en l'interior.

A la dona mai la presenten als estranys, doncs encara que en menys grau que antigament, procuren que no hi hagi cap contacte amb altre home, ni tan sols de paraula. Així és normal veure a quasi totes elles amb la cara tapada, estar silencioses i amatents a la més petita indicació del marit.

Aquesta vegada la dona agafà una espècie de cassola de fusta i munyí una cabra. Xarrupà una mica de llet i el

donà al seu marit, que va fer el mateix; seguidament ens la va donar a nosaltres que repetírem la mateixa operació com senyal d'amistat.

A continuació va preparar el te, acte que sempre té quelcom de cerimònia, ja que ens serviren tres menes de te: el primer, amarg; el segon, suau i el tercer, dolç. Això respon a un simbolisme: "Amarg com la vida, suau com l'amor i dolç com la mort".

Realment no trobo paraules per descriure sensacions viscudes com l'anterior; només puc dir que un se sent transportat a èpoques remotes. La realitat del món modern s'esfuma per deixar pas a l'encisadora sinceritat del moment.

De Hagunia ens dirigirem a la ciutat més important de l'interior: SMARA. La perla del desert, la ciutat santa dels nadius. D'ella s'ha dit: "Veure Smara i morir".

Després d'uns 200 quilòmetres de continu rodar per la monòtona planícia, apareix la ciutat com sortida de terra. Un pensa, moments abans, que s'hi atansa perquè canvia la configuració del terreny, en el sentit que el terra s'encatifa de pedra negra. És una pedra en làmines o blocs; varietat de pissarra que dóna la sensació que ha estat escampada per la mà de l'home a fi de tapar la groga terra.

Fereixen les retines la brillant blancúria dels terrats en forma de mig ou de les cases de la ciutat. No és que estigui en una fonda depressió, però com les cases són de poca alçada, no es veuen fins molt a prop.

Es contempla llavors un panorama tan diferent del sec desert, que un se sent alliberat. Alliberat després de tanta estona observant l'horitzó esperant quelcom que trenqui la seva monotonia.

Smara, en Hassania, significa jonc. És molt possible que aquest nom li vingui donat perquè l'aigua abunda en aquest terreny i la vegetació creix en alguna varietat, com són les palmeres, arbusts i en els llocs més humits, els joncs.

A l'any 1898, un príncep àrab, per nom Ma El Ainin, creuant aquestes terres del Sàhara Espanyol, es va trobà amb la tomba d'un Santó en un lloc ideal per poder subsistir, donades les condicions favorables d'aigua i situació. Per tant va decidir crear la seva residència en aquest lloc. D'aquesta forma, pel príncep Blau, com se li deia també, va néixer Smara.

Les aspiracions d'aquest príncep eren de construir una ciutat bella dedicada en gran part a afavorir la cultura i religió musulmana. Per tal de fer-ho, va fer construir una gran biblioteca on va reunir els millors llibres de l'època. Va construir una mesquita, al mateix temps, dins el seu mateix palau o Alcasaba.

Tot es portà a terme, menys el total acabament d'un pati de columnes, que n'havia de tenir 81 entre totes.

Aquesta és l'única obra que no es va acabar, cosa que s'observa encara en l'actualitat.

La mesquita es conserva en perfecte estat. S'utilitzaren com materials de construcció el fang trepitjat barrejat amb trossos de pedra negra, tan nombrosa en aquesta terra al voltant de la ciutat. Algunes parets són enrajolades amb aquesta pedra també.

Caminant per l'interior d'aquestes construccions i deixant anar la imaginació sembla escoltar-se sons alats de barroca música àrab a quin compàs devien moure's ondulants les favorites del príncep en multicolor dansa.

Al voltant de l'Alcasaba s'han construït estatges i Smara és en l'actualitat la tercera ciutat de la província.

És el pas obligat de les caravanes que creuen el desert per anar a Mauritània, al Marroc o Argèlia, ja que fa les funcions d'estació intermèdia. Això dóna a la ciutat importància comercial.

En el que fa referència a la religió musulmana, aquesta ciutat fa les vegades de Meca per als saharauis. És la seva ciutat Santa.

El clima en aquesta zona és extrem. La temperatura mitja és de 22,2°C., però hi ha grans variacions en el termòmetre segons sigui dia o nit; segons sigui l'estiu o sigui l'hivern. Durant l'estiu es donen temperatures a nivell de terra de fins 70°C., que baixen a uns 50°C. a l'alçada d'un home gràcies a l'Allisi que bufa constantment; altres vegades pel "Siroco" o el "Irfi", vents que, venint de l'interior del desert, porten sempre terra en pols o arena en suspensió.

Essent jo a Smara vaig tenir ocasió d'assistir, encara que no és gens grat, a un dia de Siroco. La visibilitat arriba a ser mínima per la gran quantitat de pols i arena que portava el vent. La respiració es fa dificultosa, fent-se necessari l'ús d'un drap mullat tapant el nas i boca. Tota la naturalesa es torna d'un aspecte groguenc i els llavis, ressecs, s'esquerden. La sensació que dóna la tempesta és d'atordiment i la prolongada estada a l'exterior embotia les facultats i feia venir mal de cap.

Continuant amb les temperatures de les que abans parlava, dels 70°C. que pot experimentar el termòmetre durant el dia, queden en molt pocs quan arriba la nit. Cap a la matinada és quan la fredor és més gran. Al ésser tanta la diferència, fa que per les nits es tingui fred, i molt en alguns dies. Tot això obliga a anar quasi despullat pel dia i a posar-se mantes per a dormir.

Aquestes elevades temperatures tenen ressò en l'home no acostumat, de tal manera que la deshidratació és un mal a vigilar al mateix temps que les insolacions i cremades solars, que prenen importància greu quan es produeixen.

Les pluges, igual aquí que en la resta de la província, són imprevistes i torrencials. Pot passar tot un any sense ploure i de cop caure tota l'aigua de la mitjana anual, que ve a ser de 30,9m/m.

El nadiu i el bon coneixedor del desert, quan no té aigua de pluja en els diferents i nombrosos pous escampats per tot el desert, fica mà a una sèrie de procediments per obtenir-la, com és estendre una lona durant la nit i a la matinada recollir la rosada, que és sempre gran; arrencar uns arbusts i escórrer les arrels, que també

emmagatzemen aigua.

Fou en aquesta ciutat de Smara on vaig contemplar amb tota la seva essència, una típica festa entre nadius. S'havia acabat el Ramadà, temps de dejuni i sacrifici pels musulmans i que se celebra en el novè mes de l'any lunar. Fou en aquest mes que el Profeta Mahoma imposà el dejuni des de l'alba fins a la nit i el evitar tot contacte amb dona, i altres sacrificis com no fumar, etc.

El versicle 181, Sura II del Orà, diu: "la lluna del Ramadà, durant la qual baixà del cel el Corren per servir de direcció als homes, dóna explicació clara dels preceptes i distinció entre el bé i el mal; és el temps en que s'ha de desdejunar".

Així, durant quaranta dies, els musulmans es priven de tot aliment des de que amb la claredat de l'alba es pot distingir un fil negre d'un altre blanc, fins a la nit, que amb les seves primeres ombres confon els colors d'aquests fils.

Al finalitzar aquest temps es celebren grans festes que tenen màxima representació en les ancestrals danses nadiues. Es balla al so d'un tambor que colpegen amb les mans i punys mentre els ballarins es mouen al seu compàs. Generalment els presents coregen el so del tambor amb crits i picaments de mans fins que s'acaba la dansa amb un frenesí. Només els qui han estat en mig de tals manifestacions han experimentat la sensació excitant de bullir la sang que produeix l'espectacle que poc a poc s'apodera dels participants que es senten inclinats fortament a intervenir, com si fos vital cridar i ballar i evadir-se de la realitat exterior.

Altres festes que celebren són les de Mulud Aid Es Seguer i Aid El Quebir. A totes elles la manifestació exterior és quasi sempre la dansa.

Deixem Smara per a dirigir-nos més cap a l'interior del desert, en direcció Est. Nous aspectes se'ns prometien als nostres ulls.

El terreny era de nou semblant a la major part del desert: terra i pedres groguenques, esquitxat d'arbusts, cactus i, de tant en tant, una retorçada acàcia de copa plana i aspecte que imprimia major desolació a la immensa planura. La present etapa va durar fins un poblat denominat Haussa.

En aquest emplaçament es troba una mínima agrupació de Jaimas i cases de fang mig enterrades a terra per amagar-se de la infernal calor. El riu passa enfonsat a un costat.

A uns 2 quilòmetres d'aquest poble, es troba en ruïnes el castell de la princesa Haussa. Està situat dalt d'una petita "Hamada". Són "Hamadas" mesades que s'aixequen bruscament de terra i quin cim és completament pla. Les parets són quasi sempre verticals o molt difícils de pujar, fent-se necessari la recerca de camins adequats per poder pujar al cim. Aquesta "Hamada" de Hausa és molt petita i en una de les seves vores s'aixeca el castell. Conta la llegenda que la tal princesa seduïa al viatger que era del seu gust i després el llençava per l'abisme. Després d'una breu parada, ens dirigirem cap un altre poble: Echdeiria. Per tant, haurem de creuar el "Pla Groc". Ja a l'Aaiún, me'n havien parlat extensament del mateix en el sentit de que era quelcom digne de veure's. Per aquesta raó sentia moltes ganes d'arribar-hi. Curiositat que es canvià amb plena admiració només arribar al lloc. El que s'estenia als nostres ulls era de una grandesa impressionant. Una terra groga, dura, compacta, sembrada de petita grava, començava als nostres peus i es confonia a l'horitzó. Un quadrat de 40 quilòmetres de costat sense la més lleugera ondulació ni obstacle que fes malbé tan perfecta planura.

Perquè el lector es pugui fer una idea, li diré que vàrem posar el potent Jeep a una velocitat de més de 100 quilòmetres a l'hora, deixant sol el volant del cotxe; que fos el vehicle qui escollís el camí a seguir.

Al fons, rematant el Pla, una extensa "Hamada" s'aixeca, d'un color lila intens, dèbilment desdibuixada per una lleu boirina.

Altres cosa digna d'explicar era l'immens miratge que crea el pla. Jo creia que els miratges eren fenòmens de rara aparició, però després d'aquest viatge tinc que reconèixer que el difícil és no veure'n algun constantment. Ara bé, aquí en el Pla Groc, el miratge era d'una magnitud impressionant, donant la sensació d'un llac enorme en perfecte calma. La "Hamada" del fons es veia clarament invertida dins l'imaginari llac. Constantment sentíem la sensació de que anàvem a ficar-nos dins el suposat llac, però aquest fugia indefectiblement.

Aquí també fou molt necessària la col·laboració del guia nadiu, doncs la desorientació és fa freqüent dintre El Pla, ja que manquen els punts de referència; tot és igual dintre aquesta extensió groga.

Al acabar el Pla Groc comença una altre planura que per les seves característiques rep el nom de Pla Negre. Amb semblant planura que l'anterior i sense cap transició, el terra apareix totalment cobert per una capa de grava negra. Costa creure que no hagi estat l'home qui hagi escampat la trencada pedra de manera tan uniforme. Ficats a gran velocitat per aquest Pla ens anàrem atansant a la "Hamada", la qual teníem que travessar per poder arribar a Echdeiria.

Aquestes "Hamadas" semblen els erms castellans. La costa que els separa del Pla quasi sempre es presenta en forma d'un alt cantell o en una sèrie de graons de diferents alçades. Les capes de terreny són perfectament horitzontals i alternen els estrats durs calcaris amb les margues toves.

A vegades la "Hamada" està dividida per la cursa de petits rius o torrents. A aquests trossos se'ls anomenen "Hameidias".

Aquesta extensa "Hamada" que creuàvem ara rep el nom de la regió on es troba: del "Draa". Per tal de poder-la remuntar, el camí puja per una de les seves parets de manera molt lenta, fent esses i difícil, ja que el terra

cobert de pissarra negra trossejada, és molt insegur pels vehicles.

L'espectacle que es contempla des del cim és meravellós, ja que s'albiren les distintes "Hameidias" lleugerament desdibuixades en alguns llocs per la lleu boira. En la llunyania el color és totalment de un pur violeta.

Segons l'angle de visió, les pissarres, en petites làmines, reflecteixen la llum del sol donant al paisatge irisacions d'una bellesa exòtica.

Deixant enrere aquesta elevació, aviat arribem al poblat d'Echdeiria. S'alça al mateix peu d'uns contraforts muntanyencs cobertes totalment de pissarra negra.

Igual que en els demés pobles, una sèrie de "jaimas" s'escampaven pel terra. Al seu voltant, com sempre, les cabres pasturant i fan desaparèixer tota classe d'objectes en l'interior del seu poderós estómac.

Per aquesta zona se'ns va informar que hi havien animallets amb els que hi feia falta molta cura: serps verinoses de nom "Lefes". Escorpins i aranyes de molesta picada.

Continuant el viatge cap a l'Est, i molt a prop de la frontera amb Mauritània, el paisatge varia lleugerament en el sentit de que és freqüent trobar "Sebjas", en quin fons creix l'herba i algunes "Taljas" (acàcies). La sensació que dóna trobar-se taques de verd de tant en tant és vivificant.

Aquí prepararem les nostres armes, doncs és un terreny on hi han gaseles i "gavarres". Aquestes últimes són una espècie de gallines europees de coll més llarg i quina carn no és molt bona per menjar, però que fan un brou difícil d'igualar. Foren en principi indicacions del guia que després comprovarem.

Després de voltes i revoltes, de descobrir gaseles i de disparar-les sense cap fortuna, va caure una "gavarra". Es sorprenent l'elegància de línies de les gaseles en els seus salts de fugida. En una de les ocasions d'aquest viatge vaig poder contemplar-ne algunes de vives, presoneres, i el seu pelatge i formes són de context molt fi.

El guia ens informà que la fauna que més abunda en el Sàhara Espanyol són les gaseles, "jarabas", hienes, "fènix", (espècie de guineus), perdis, serps, "creava" o corbs, sempre presents en el blau del cel, i altres animals. A trenta quilòmetres de la frontera donarem per acabat aquest viatge i començarem el retorn.

El desert a través de 1.600 quilòmetres de recorregut, ens havia ofert un contingut difícil d'imaginar.

Sàhara, que significa "terra groga", és quelcom més que tan pobre significat. Tot i que els llocs en que fa honor a aquest qualificatiu de terra groga, la Naturalesa ha sabut arreglar-ho per oferir als ulls de l'estrany un insòlit i a la vegada atraient panorama.

Aquestes són algunes de les realitats que he pogut observar, molt limitades, ja que el ser soldat és sempre una trava per un lliure desenvolupament d'activitats.

Es parla i es fan nombroses suposicions sobre si Espanya deixarà aquest territori o no. Si hem de creure les mostres exteriors, a un no li queda més remei que pensar que no es deixarà tan fàcilment. Contínuament el desplegament militar és més gran i ostensible.

De fet, tota la província ve a ser una plaça militar. El Sàhara espanyol té 33.000 habitants dels quals 6000 són militars. Aquests són els que imposen la seva voluntat en aquesta terra. Tot està creat per ells o per a ells. I, paraules gruixudes aquestes, però realitat pura, dominen sobre els nadius pel terror.

La política que es segueix és la de no empipar-los per a res; es a dir, si un soldat té alguna baralla amb un nadiu, sigui com sigui, la culpa sempre es donada al primer. Ara bé, quan el nadiu vol fer valer els seus drets en algun cas determinat, exteriorment es pot pensar que se li fa cas, però la veritat és que se l'ignora totalment i s'arriba als mètodes violents si l'home es posa pesat.

Resumint, i dit en paraules vulgars: és com el nen petit que plora i se li dóna un caramel perquè calli, però amb la seguretat que se'n pot fer d'ell el que es vulgui, fins i tot tapar-li la boca amb un cop de puny.

Les mines de fosfats que es troben en aquesta terra són unes de les més grans del món. S'ha fet un port grandios especialment per aquest motiu. S'està fent un túnel des de les mines fins al port d'una llargada de més de 100 quilòmetres. I són empreses particulars les que ho porten a terme. Crec que tot això no es fa per donar-ho amistosament als nadius. S'especula molt sobre les paraules "mare pàtria", "germans" i altres termes semblants, però em sembla que sonen a buit.

Si fem cas dels plans que Espanya hagi pogut abocar sobre aquesta terra ens adonarem que només ara, en l'actualitat, els nadius comencen a anar a l'escola i a aprendre algun ofici. Fins aquest moment els saharis han viscut com la gent dels temps de, no l'Edat Mitjana, sinó molt més endarrerits encara. Per a ells el món té molts segles menys i la seva única forma d'entendre les coses és per la violència, és a dir, els homes són més forts i guanyen o són més dèbils i perden. Com que ells són d'aquests últims, s'aguanten, perquè la pretesa solidaritat amb nosaltres no deixa de ser "paraules sobre papers mullats".

Molt m'estendria parlant en termes semblants, però no val la pena. Deixo, doncs, aquest tema amb una anècdota que fa riure però que és molt significativa.

Essent una tarda en una de les cafeteries d'aquí a l'Aaiún, va entrar un nadiu i demanà un vermut. El c ambre, canari, li va dir bastant incorrectament que no li servia. Al inquirir el client el perquè li contestà que com que era musulmà i la seva religió li prohibia prendre alcohol, per això no li donava. Aquí la discussió es feu violenta al-legant un que ell pagava com tothom; l'altre que compte amb les paraules; que si això que si allò... fins que per fi el nadiu, vençut per l'altre que cridava més i darrera de la barra, cosa que sempre intimida, va dir que bé, que no prendria vermut però que li posés un cafè. Llavors, el brau defensor de la llei musulmana ferit en la seva dignitat, es va negar a servir cap beguda al pobre nadiu que, renegant, no sé si contra la seva religió o la del canari, se'n va anar.

Molt sorprès per aquest fet vaig assabentar-me sobre què havia motivat l'actitud del cambrer; i més em va sorprendre saber que pel Governador de la Província està penat servir begudes alcohòliques als nadius. Sense comentaris. Amb unes quantes mides com l'anterior, els saharauis anirien tots al cel irremissiblement. I prou.

Joan Antoni Feixas i Colomer
Aaiún, 7 de març de 1968